

ЛИТЕРАТУРОВЕДЪТ КАТО *HOMO LUDENS*

Дечка Чавдарова

THE LITERARY CRITIC AS *HOMO LUDENS*

Dechka Chavdarova, Shumen University, Bulgaria

Книгата на Младен Енчев, макар да е структурирана от писани в различно време текстове, притежава своя цялостна концепция. Тази концепция е допълнително разкрита на читателя по артистичен начин в игровото съдържание, изградено по модела на подзаглавията в авантюрия роман (или на съдържанието на някои детски книжки): заглавията на отделните части обясняват какво „събитие“ се случва в литературоведския сюжет за развитието на детската литература в България от Втората световна война до наши дни, а самата детска литература се превръща в героиня на този сюжет – метафора, намираща място в самия текст на автора (напр. „Глава дванадесета, в която нашата героиня среща една млада авторка, говорят си за сънища, диети – респективно за момчета – и жаби, като заедно с това ѝ доверява и някои неща за съвременните си жанрови, тематични и ценностни предпочитания“). Младен Енчев, както подобава на изследовател на детската литература, не само пише за играта като неин конститутивен белег, но превръща в игра и литературоведското изследване, като изпитва наслада от нея.

Играта присъства и в самото заглавие – в метафоризирането на научното изследване като лего. Тя не „напуска“ текста до самия му край, при това не се натрапва като специално търсен похват, а е органично присъща на изследователя. В играта е въввлечен като активен участник

Енчев, М. (2018). *Лего. Българска литература за деца след Втората световна война*. Шумен: УИ "Епископ Константин Преславски".

и читателят, на когото се предлага решаването на конкретна задача: да познае авторството на стихотворения на една тема, подчинени на соцреалистичния канон. Елемент на играта присъства и в коментарите на собствения подход, криещи фина самоирония (явление, рядко срещано в научните среди, в които преобладават учени с нарцисистичен характер). Самоироничните коментари не са самоцелни, те подсказват сложността на поставените проблеми и опасностите от научни спекулации (такъв е коментарът на „близначната идея“ в трета глава, посветена на Асен Босев).

В дванайсетте глави на труда се представя „биографията“ на неговата „героиня“ – детската литература: вкарването ѝ в „прокрустовото ложе“ на соцреалистичния канон през 50-те години на ХХ век (остроумни са каламбури в представянето на канона като средство за наказание – „на зла круша – зъл канон“ - и на „излъгването“ на канона – „и вълкът сит, и традицията съхранена“); раздвоението на твореца между подчиняването на идеологическия дискурс и следването на естетическия вкус; опитите на творците да върнат на детската литература нейната изконна природа – играта, наладата, и да избегнат дидактичния патос; връщането на християнската проблематика в произведенията за деца; майсторството в пресъздаването на света на детето и неговата реч, представянето на детството като „коректив на обществената конюнктура“; навлизането на актуалните социални проблеми в детската литература от края на ХХ век до днес и новият тип игра на авторите със словото.

Ще подчертая, че в подхода на Младен Енчев естетическият критерий неизменно се съчетава с етичния (в което също се крие човешката същност на учения). Когато анализира таланта на творците в играта със словото, той винаги обръща внимание на това, че тази игра не е самоцелна, че тези творци поставят проблема за отношението към детето, за фалша на възрастните, за сблъсъка между социалните норми, конюнктурата и детската свобода и естественост (един романтичен проблем, към който авторът често отправя). По тази причина смятам, че книгата би била полезна и интересна не само на литературоведите, но и на една по-широка читателска публика (особено на родителите).

Друго качество на книгата е „щастливото“ съчетание на литературоведския научен дискурс, на филологическия анализ, от който напоследък литературоведите често бягат (като анализират поезия само на идейно ниво!), с лекотата и достъпността на изложението, с изразяването на лични социални идеи чрез изказвания в есеистичен и публицистичен стил (нещо, от което ние, литературоведите, се страхуваме и, ако цитираме Маяковски, „стъпваме на гърлото на собствената си песен“).

Младен Енчев е един от изследователите, които имат важна роля за „реабилитирането“ на детската литература, за превръщането

й в обект на сериозен научен анализ. За тази цел авторът привлича инструментариума на различни научни школи и подходи: философията, психоанализата, социологията на литературата, рецептивната естетика, жанрологията, анализа на идеологическия дискурс, на стихосложението, на играта със словото (нонсенса, каламбура, буквализацията на идиоми, детската етимология, калиграмите, полисемията, метафората). В диалог с изследователите на социалистическата култура се разкриват патернализъмът в тази култура (фигурата на Вожда-баща на народа), метафората “Партията-майка“, мястото на темата за професиите в детската литература и идеологемата за детето като бъдещ труженик, десексуализацията и унификацията и др. Блестящо е интерпретирано раздвоението на Асен Босев между подчинението на канона и вечните ценности, между дидактиката и хумора, нонсенса – в ракурса на митовете за близнаците, при което творецът се осмисля като културен герой. Ценно е вписването на българската детска литература в контекста на европейската, с което се преодолява комплексът на провинциализма (казано с изречение на Н. Георгиев, показва се „женитбата на нашата литература със света“). На високо научно ниво е анализът на жанровете (приказка, гатанка): проблематизирането на тяхното съществуване при подчиняването им на идеологията, компромисите на творците (например дидактичен финал на приказката или на поезията на нонсенса). Особено силно впечатление прави епизод 3 от глава 5, озаглавен „Драмата на Синицки“, който съдържа остроумна асоциация с героя на Илф и Петров, принуден да създава ребуси с идеология. Този фрагмент демонстрира и плодотворния диалог между изследователи: Младен Енчев с благодарност споменава идея на покойния Яни Милчаков (нима именно това не е свидетелство, че той е с нас!). Ще спомена и интерпретацията на конкретни мотиви в детската литература, които според мен пораждаат специален интерес: мотива за техниката („влизането“ на влака, комбайна в гатанките, идеологическото налагане на темите за дизелите, радиото, телефона, парахода в противовес на фантастиката) [жалко, че на проведената научна конференция „Литература и техника“ през март 2018 г. не прозвуча такова изследване на детската литература!], метафорите „мравуняк“ и „кошер“ в гатанката на социалистическата култура (идват ми наум античните, Платоновите идеи и метафората на Достоевски „социалистическото общество – мравуняк“ в спора на писателя с Платон, Русо и Чернишевски).

Обобщаващата глава, в която се поставят проблемите на детската литература в различните епохи, представя автора и като талантлив литературен критик, чийто интерес към литературата не е само чисто научен, който не е безразличен към моралните и социалните проблеми (или, ако използваме една анализирана от него езикова игра – „съсразличен“ е с тях). Това обяснява и присъствието на елементи на публицистичен стил.

Значим елемент на цялостната концепция и на литературоведската игра е „Епилогът“ – по-точно отсъствието на такъв (или на традиционното заключение). Тази особеност е мотивирана с представата за финала на книгата не като обобщение на направеното от изследователя, а като край в историята на самия сюжет за детската литература (която е жива, следователно не може да се говори за нейния епилог).

Накрая ще отбележа прецизността на стила на автора, високата му отговорност към езика (нещо, което се среща все по-рядко).

В заключение ще изразя убедеността си, че към книгата на Младен Енчев ще проявят интерес не само литературоведите, но и хуманитаристите от различни области (учители, психолози, педагози, философи, социолози и др.) и въобще „четящите хора“!

References

Enchev, M. (2018). *Lego. Bulgarska literatura za detsa sled Vtorata svetovna voina*. Shumen: Konstantin Preslavsky University Press. [Енчев, Мл. *Лего. Българска литература за деца след Втората световна война*. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски”, 2018, 255 с.]